

Andrzej Miotk

Losy misji chińskiej biskupa Theodora Shu (1952–1959) w świetle jego korespondencji

Nurt SVD 44/2 (128), 125-141

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Losy misji chińskiej
biskupa Theodora Shu (1952-1959)
w świetle jego korespondencji**

Andrzej Miotk SVD

Ur. 1963 w Sierakowicach. Od 1982 w Zgromadzeniu Słowa Bożego Księży Werbistów. Po święceniach kapłańskich, w latach 1990-1993 odbył studia specjalistyczne z historii Kościoła na Uniwersytecie Gregoriana w Rzymie, ukończone licencjatem. Po studiach wykładowca historii Kościoła w MSD w Nysie. Studia doktoranckie z misjologii w Wyższej Szkole Filozoficzno-Teologicznej w Sankt Augustin k. Bonn uwieńczone 1999 doktoratem. Autor szeregu artykułów naukowych i pozycji książkowej *Aż na krańce świata* (Verbinum, Warszawa 2005). Wykładał historię Kościoła na UWM w Olsztynie i misjologię w MSD Księży Werbistów w Pieniężnie. Aktualnie pracuje jako konsultant historyczny w Archiwum Generalnym SVD w Rzymie.

Wprowadzenie

1. Zwycięstwo komunizmu
 - 1.1. Rozwój historyczny misji werbistów
 - 1.2. Chińska Republika Ludowa i walka z Kościołem
 - 1.3. Obiecujące początki i upadek misji werbistowskich
 2. Biskup Yanzhoufu – Theodor Shu (1892-1965)
 - 2.1. Ucieczka seminarzystów z Yanzhoufu
 3. Zaangażowanie dla misji chińskiej na wygnaniu
 - 3.1. Szkolnictwo
 - 3.2. Formacja kapłańska
 - 3.3. Inne inicjatywy na rzecz misji chińskiej
 - 3.4. Formacja kapłańska
 - 3.5. Inne inicjatywy na rzecz misji chińskiej
- Zakończenie

Wprowadzenie

Były misjonarz Chin – pochodzący z Warmii – o. Richard Hartwich¹ podjął w 1988 roku pracę w Archiwum Generalnym Księżąt Werbistów w Rzymie. W ten sposób ta pierwsza i „umiłowana” misja Zgromadzenia Słowa Bożego znalazła w nim nieocenionego zbieracza źródeł i historyka, który przez 14 lat (aż do wydalenia w 1953 roku) pracował w Chinach jako nauczyciel, prefekt i rektor Niższego Seminarium Duchownego w Yanzhoufu. O. Hartwich, urodzony w Lelkowie (Lichtenfeld) na Warmii w 1912 roku, prawie całe życie oddał misji chińskiej. Jego benedyktyńska pracowitość zaowocowała wydaniem 6 tomów dzieła *Werbiści w Chinach*². W tym *opus magnum* zdołał utrwalić ważne etapy rozwoju misji werbistowskich w Południowym Szantungu, od połowy lat 80. XIX wieku do końca lat 20. XX wieku.

Po jego śmierci w 2000 roku pozostał jeszcze jeden – siódmy – nieopublikowany tom zawierający korespondencję biskupa Shu z lat 1952-1959, która posłużyła za bazę źródłową w przygotowaniu niniejszego artykułu. Ponad 320 listów z okresu jego wygnania na Filipinach (1952-1959)³ dają wgląd w działalność biskupa Shu na emigracji i świadczą o jego zatroskaniu o losy misji chińskiej w okresie prześladowań. Mowa w nich o losach misji werbistowskich w Chinach i próbach ich odrodzenia. Książę biskup pozostawał w stałym kontakcie z misjonarzami, siostrami zakonnymi, znajomymi, kapłanami i seminarzystami diecezji Yanzhoufu, którzy przebywali na studiach za granicą. Spora część listów natury urzędowej odzwierciedla jego kontakty z biskupami i przełożonymi Zgromadzenia. Korespondencja ta stanowi niewątpliwie cenny materiał źródłowy. Niniejsze opracowanie ukazuje losy misji biskupa Shu w początkach komunizmu oraz inicjatywy wydalonych misjonarzy na rzecz jej odrodzenia i rozwoju.

¹ Dane biograficzne [za:] „Steyler Missions-Chronik”, 2002, s. 150 (dalej StM-Chr); *Our departed confreres*, [w:] „Arnoldus Nota”, nr 2-3, 2000, s. 15 (dalej AN).

² *Conscientious chronicler*, [w:] AN, nr 11, 1989, s. 5-6.

³ Podstawowym źródłem niniejszego opracowania są – wspomniane już – przygotowywane do publikacji listy biskupa Theodora Shu: R. Hartwich, *Steyler Missionare in China*, t. VII, [w:] *Steyler China-Missionare in der Verbannung 1952-1959. Analecta SVD* – 61/VII. Dalej autor cytuje: R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, Archiwum Generalne Zgromadzenia Słowa Bożego, Rzym (dalej AG SVD).

1. Zwycięstwo komunizmu

1.1. Rozwój historyczny misji werbistów

Misja chińska werbistów, która jest pierwszą misją w historii Zgromadzenia⁴, zajmuje szczególne miejsce w historii SVD. Już w pierwszym projekcie konstytucji z 1876 roku założyciel o. Arnold Janssen określił cel nowego Zgromadzenia jako rozpowszechnienie Słowa Bożego na ziemi przez działalność ewangelizacyjną wśród ludów niekatolickich, a zwłaszcza ludów „pogańskich” Dalekiego Wschodu, mając na myśli przede wszystkim Chiny⁵. W kwietniu 1879 roku, pierwsi dwaj werbiści, oo. Johann Baptist Anzer i Josef Freinademetz, udali się do Chin. W Hongkongu zostali przyjęci przez biskupa Timoleone Raimondi. W tym czasie o. Janssen otrzymał od franciszkanów, na rzecz Zgromadzenia, pierwsze terytorium misyjne w południowej części prowincji Szantung, dokąd w 1881 roku przybyli oo. Anzer i Freinademetz. W styczniu 1882 roku dotarli do Puoli, gdzie znajdowała się jedyna wspólnota katolicka, licząca 158 dusz. W grudniu 1885 roku o. Anzer został pierwszym Wikariuszem Apostolskim misji Południowego Szantungu, która liczyła 634 wiernych, 3.000 katechumenów, 7 księży i 2 braci misyjnych. Oddalenie Puoli i zła komunikacja spowodowały przeniesienie centrali misyjnej do Yanzhoufu, w pobliżu miejsca urodzenia Konfucjusza⁶. W trudnym okresie powstania bokserów (1900) misja werbistowska specjalnie nie ucierpiała. O. Freinademetz, bardzo lubiany i szanowany przez Chińczyków, zdołał nawet ochrzcić 140 katechumenów. Kiedy w 1903 roku niespodziewanie w Rzymie zmarł biskup Anzer, jego następcą został o. Augustin Henninghaus⁷. Dobrze prosperująca misja Południowego Szantungu liczyła już 23.000 katolików, 36.000 katechumenów oraz 36 księży, z których 11 było Chińczykami.

Kiedy w 1924 roku zmieniono nazwę Wikariatu Apostolskiego Południowego Szantungu na Wikariat Apostolski Yanzhoufu, liczba katolików osiągnęła 106.000. W wikariacie działało 156 katolickich szkół podstawowych, szkoła dla katechistów, dwie szkoły średnie dla

⁴ P. Suo, *120 Jahre im Reich der Mitte*, [w:] StMChr, 2001, s. 63-64, 81-84.

⁵ H. Rzepkowski, *Die China-Mission in den Dokumenten der Gesellschaft des Göttlichen Wortes*, [w:] „Verbum SVD”, t. 21, fasc. 2, 1980, s. 247-251.

⁶ K.J. Rivinius, *Rückblende zu den Anfängen der SVD-Mission in Süd-Shantung. Zur Erinnerung an die beiden ersten Jahrzehnte der Missionstätigkeit in China vor hundert Jahren*, [w:] „Verbum SVD” t. 23, fasc. 3, 1982, s. 263-281.

⁷ H. Fischer, *Henninghaus August. 53 Jahre Missionar und Missionsbischof, Ein Lebensbild*, [w:] Steyl-Kaldenkirchen, 1940, s. 411.

chłopców i dziewcząt, kilka sierocińców i domy starców. Na ogólną liczbę 90 księży – 27 było Chińczykami. Misjonarze pracowali w 144 kościołach i kaplicach. Niższe Seminarium liczyło 83 uczniów, natomiast w Wyższym Seminarium do kapłaństwa przygotowywało się 26 alumnów. Pierwszy Chińczyk otrzymał święcenia kapłańskie w 1889 roku. Potem, do roku 1926, wyświęcono 41 rodzimych księży, a do roku 1950 – 110. W sumie, w 70-letniej historii seminarium (1884-1954), wykształcono 148 kapłanów, z których 5 zostało biskupami.

Werbiści zaczęli przejmować kolejne misje. W 1922 roku, w północno-zachodnich Chinach utworzono Wikariat Apostolski Lanzhou, który obejmował prowincje Gansu, Xinyang i Qinghai o powierzchni 2.700.000 km² (czyli obszar 8 razy większy od Niemiec). Zamieszkiwało tam 9 milionów ludzi, w tym 6.231 było katolikami. Qinghai – w 1937, a Xinyang – w 1938 roku stały się osobnymi prefekturami apostolskimi; Lanzhou podniesiono do rangi archidiecezji w 1946 roku. W 1923 roku Stolica Apostolska przekazała Zgromadzeniu dwa tereny misyjne w prowincji Henan, w środkowych Chinach: Sinyang na południu (od 1934 roku Wikariat Apostolski) i Xinyang na północy (od 1936 Prefektura Apostolska). Zaś Wikariat Apostolski Południowego Szantungu podzielono stopniowo na prefektury apostolskie: Yanzhoufu (1925), Qingdao (1925), Yanggu (1933 – przekazany klerowi chińskiemu) i Zhaozhoufu (1934)⁸. W 1933 roku, na życzenie Stolicy Apostolskiej werbiści przejęli Uniwersytet Katolicki Fu-Jen w Pekinie. Uniwersytet ten założony został w 1923 roku przez benedyktynów amerykańskich; w 1949 roku liczył 16 wydziałów z ponad 2.000 studentów.

1.2. Chińska Republika Ludowa i walka z Kościołem

1 października 1949 roku, na placu Tian'an men, prezydent Mao Zedong proklamował utworzenie Chińskiej Republiki Ludowej, której przewodził do chwili śmierci w 1976 roku. Po stuleciu upokorzeń doznanych ze strony państw zachodnich i Japonii, nowe Chiny zamierzały same decydować o swojej przyszłości. Od razu wszczęto ofensywę przeciw wszystkiemu, co miało charakter zachodni. Zainicjowano politykę antyreligijną twierdząc, że religie są wytworem ciemnoty mas, pozbawionych wykształcenia, a wzrost edukacji spowoduje, że religia stanie się raz na zawsze reliktem historii. Oficjalnie deklarowano wolność wyznania religii, jednak w praktyce usiłowano nie tylko kontrolować wyznawców religii, ale i łamać opór tych, którzy opierali

⁸ O rozwoju misji werbiśtowskiej w Chinach zob. F. Bornemann (red.), *Historia naszego Zgromadzenia*, [w:] *Analecta SVD* – 54/VI, Pieniężno 1988, s. 216-253.

się metodycznej indoktrynacji. W istocie, ideologia marksistowska była również obca kulturze chińskiej jak chrześcijaństwo⁹.

Misje katolickie spotykały się z ostrą reakcją maoistów, którzy postrzegali je jako ruch na usługach zachodniego imperializmu. W imię patriotyzmu władze zerwały wszelkie relacje z państwami zachodnimi i Watykanem. Podjęły wszelkie wysiłki w celu oderwania katolików chińskich od Kościoła Powszechnego. Dążono do usunięcia wszystkich instytucji misyjnych i misjonarzy zagranicznych. Wielu zostało uwięzionych i poddanych torturom. Z 5.500 misjonarzy obecnych w Chinach w 1949 roku pozostało ok. 20 w roku 1955.

Pod koniec 1950 roku zaczęto mówić o ruchu patriotycznym trzech autonomii. Rządowi i partii udało się zmusić niektórych przedstawicieli Kościołów chrześcijańskich do podpisania tzw. *Manifestu chrześcijańskiego* (1950), w którym deklarowali oni lojalność wobec nowego państwa chińskiego. W *Manifestie* proklamowano zasady tzw. trzech autonomii: samofinansowanie (odrzućenie wszelkiej pomocy z zagranicy), autoewangelizacja (głoszenie Ewangelii bez pomocy misjonarzy zagranicznych) oraz samozarządzanie (kierowanie Kościołem niezależnie od Stolicy Apostolskiej). W 1951 roku Internuncjusz Riberi został wydalony z Chin wraz z dziewięcioma biskupami zagranicznymi. 19 biskupów zagranicznych i rodzimych zamknięto w więzieniach, a 5 pozostawało w areszcie domowym. Około 300 księży trzymano w więzieniach lub w obozach pracy. Ponad 1.000 księży, braci i siostr zakonnych zdołano już wywalić z Chin.

Mniej okrutnie traktowano biskupów chińskich w nadziei pozyskania ich dla idei Kościoła niezależnego. Uzdolnionemu i wykształconemu arcybiskupowi Nanchang, Józefowi Chow Chi-Shih, zaproponowano funkcję „Papieża Chin”. Niestety musiał odpokutować za dowcipną uwagę, że „jeśli uznają go godnym takiego stanowiska – to wolałby już zostać papieżem całego świata”¹⁰. Kontrolę nad wszystkimi wspólnotami religijnymi sprawowało Biuro ds. Religijnych przy Radzie Państwa. W 1957 roku ustanowiono Patriotyczne Stowarzyszenie Katolików Chińskich (PSKCh), w celu zastąpienia zdelegalizowanego Kościoła Katolickiego. Na wiosnę 1958 Stowarzyszenie zorganizowało konferencję na temat palących problemów Kościoła w Chinach. Nastąpiły krytyczne lata dla Kościoła katolickiego. W 1958 roku wyświęcono bez zgody Stolicy Apostolskiej 24 biskupów, a w latach 1959-1963 – dalszych 26. Pewna liczba wybranych biskupów odmówiła przyjęcia

⁹ R. Royal, *The Catholic Martyrs of the Twentieth Century. A Comprehensive World History*, New York 2000, s. 330.

¹⁰ Tenże, s. 332.

konsekracji. Biskupi chińscy zerwali relacje z Watykanem. Pius XII mówił o schizmie, natomiast Jan XXIII unikał stosowania tego terminu, uważając, że święcenia biskupów były ważne, choć niegodziwe. Generalnie, większość biskupów nie chciała zerwania z Rzymem. Lata rewolucji kulturalnej były bolesne dla Kościoła; zamknięto wiele miejsc kultu, wielu księży i biskupów zostało uwięzionych¹¹. Było jasne, że komuniści dążyli do ostatecznego zniszczenia Kościoła katolickiego.

1.3. Obiecujące początki i upadek misji werbistowskich

Po II wojnie światowej rozwój chrześcijaństwa w Chinach zapowiadał się bardzo korzystnie. Kościół zakorzeniał się tu „po chińsku”. W kwietniu 1946 roku Pius XII utworzył w Chinach hierarchię kościelną. Na miejsce wikariatów apostolskich powstały biskupstwa, które przyjęły nazwy od miast chińskich. Wszystkie Wikariaty Apostolskie werbistów stały się biskupstwami. Werbista, Wikariusz Apostolski Qingdao, Thomas Tien został wyniesiony jako pierwszy Chińczyk do godności kardynalskiej jako arcybiskup Pekinu. Ostatecznie, kościół katolicki w Chinach został podzielony na 20 prowincji kościelnych albo arcybiskupstw. W ramach prowincji utworzono 79 biskupstw i 35 prefektur apostolskich. Dwa lata później, w lipcu 1948 roku, w Chinach funkcjonowało 139 jednostek kościelnych, a na czele 26 jednostek stał już kler chiński. Spośród 5.788 księży – 2.698 było Chińczykami, zaś z 7.463 osób zakonnych – 5.112 było Chińczykami. W Wyższych Seminarjach kształciło się 924 seminarzystów; w Niższych Seminarjach – 2.705. Około 200 księży chińskich kontynuowało studia wyższe, zarówno w Chinach, jak i za granicą¹². Kiedy w 1949 roku komuniści przejęli władzę w Chinach, liczba katolików chińskich wynosiła 3,5 miliona, w tym 280.000 znajdowało się na terenie misji werbistowskich. Ten dynamiczny okres rozwoju kończy się wraz z nastaniem komunizmu.

Obliczono, że w ciągu 75 lat (1879-1954) w Chinach pracowało 432 ojców i 78 braci – werbistów¹³. Ostatnim „zwyczajnym rokiem pracy” był rok 1947, kiedy pracowało tam 279 ojców, 40 braci i 199 siostr misjonarek SSpS. Zmiana polityczna spowodowała, że już pod koniec 1951 roku liczba werbistów zmniejszyła się, w porównaniu z 1948 ro-

¹¹ É. Ducornet, *La Chiesa e la Cina*, Milano 2008, s. 45-47.

¹² J.P. Charbonnier, *Christians in China A. D. 600 to 2000*, San Francisco 2007, s. 417.

¹³ Por. „Arnoldus”, nr 1, 1954, s. 14. (Oficjalny biuletyn informacyjny Generalatu SVD ukazywał się w latach 1948-1968; potem jako „SVD-Nota”, a od 1972 r. jako „Arnoldus Nota”).

kiem, o połowę. Pozostało jeszcze 155 werbistów (włącznie z biskupami) i 27 braci. Ale 50 było pozbawionych wolności czy też przebywało w areszcie domowym¹⁴. Dnia 19 maja 1952 roku przestał istnieć Uniwersytet Fu-Jen. Dane z roku 1953 podają spadek liczby misjonarzy do 21. W sumie, od 1 lipca 1952 roku do 30 czerwca 1953, Chiny opuściło 3 biskupów, 52 ojców, 7 braci i 12 siostr. Generalnie liczba zagranicznych misjonarzy w Chinach spadła z 5.496 w roku 1947, do 354 w listopadzie 1953 roku¹⁵.

Pod koniec interesującego nas okresu, czyli w roku 1958, pozostał tylko jeden obcokrajowiec – o. Peter Hüngsberg w Pekinie oraz 15 księży chińskich i 10 miejscowych braci. Z wydalonych misjonarzy w 1958 roku – 34 zmarło, 109 pracowało w różnych misjach werbistów na Dalekim Wschodzie, w tym połowa na Filipinach. W nowej sytuacji, 18 lutego 1959 roku Generalat werbistów utworzył Regię Chińską, która obejmowała: Taikia, Kaomi, Wuwei, Płd. Henan, Płn. Henan, Uniwersytet Fu-Jen w Pekinie, Hongkong i Tajwan (Formoza).

2. Biskup Yanzhoufu – Theodor Shu (1892-1965)

Wśród misjonarzy, którzy opuścili Chiny, był biskup Theodor Shu. Jego postać znajduje się w centrum zgromadzonej korespondencji o. Richarda Hartwicha. Theodor Shu urodził się w 1892 roku w Tholey w niewielkim miasteczku oddalonym o 10 km na zachód od Sankt Wendel, w kraju związkowym Saara, w Niemczech¹⁶. Mając 14 lat wstąpił do pobliskiego Niższego Seminarium Duchownego Werbistów w Sankt Wendel. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych został wyświęcony (1916) w Sankt Gabriel koło Wiednia. W 1921 roku wyjechał na misje do Chin, gdzie w 1924 mianowano go pierwszym mistrzem nowicjatu w Taikia – dla kandydatów chińskich. W 1933 został Regionałem Południowego Szantungu, a trzy lata później, po rezygnacji biskupa Augustyna Henninghausa – Wikariuszem Apostolskim Yanzhoufu. Wybuch wojny japońsko-chińskiej, 4 kwietnia 1937 roku, zapoczątkował bolesny szlak w jego życiu. Kiedy w 1949 roku komuniści przejęli Szanghaj, biskup Shu znajdował się w tym mieście na leczeniu. Władze nie pozwoliły mu powrócić do swojej diecezji Yanzhoufu¹⁷. W styczniu 1952 roku opuścił Chiny i przez Hongkong prze-

¹⁴ „Arnoldus”, nr 1, 1952, s. 14.

¹⁵ Por. „Arnoldus”, nr 1, 1954, s. 14.

¹⁶ Zob. *Bishop dies in exile*, [w:] „Arnoldus” nr 1, 1966, s. 22-23.

¹⁷ T. Shu do Sr Mary Benita, Manila 11.03.1954, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

dostał się na Filipiny¹⁸, gdzie kontynuował pracę na rzecz misji chińskiej do roku 1961. Opieką duchową i materialną otoczył 36 misjonarzy diecezji Yanzhoufu (20 zagranicznych i 16 Chińczyków oraz 70 sióstr), którzy zostali w Chinach¹⁹. Utrzymywał łączność korespondencyjną z misjonarzami zagranicznymi i rodzimymi swojej diecezji²⁰. W trosce o potrzeby misji w Chinach zabiegał o drukowanie literatury chińskiej. Troszczył się przede wszystkim o swoich 35 seminarzystów, którzy po exodusie z Chin kontynuowali formację kapłańską w San Vincente, na Filipinach. W seminarium wygłaszał konferencje dla seminarzystów, a dla księży wykłady z teologii ascetycznej i pastoralnej. Biskup Shu zmarł w 1965 roku w szpitalu w Sankt Wendel, w trakcie Soboru Watykańskiego II i jako pierwszy biskup spoczął na miejscowym cmentarzu werbistów.

2.1. Ucieczka seminarzystów z Yanzhoufu

W 1948 roku nastąpiła ucieczka seminarzystów z Wyższego Seminarium Duchownego diecezji Yenchowfu na Filipiny. Tułaczka zaczęła się już w 1945 roku z Taikia – centralnego domu werbistów. Dom misyjny został obleżony przez bandę 1.000 komunistów i splądrowany. Regionała – o. Hüttermanna – rozstrzelano, zaś jeden z braci został ranny. W tej niepewnej sytuacji seminarium wznowiło działalność w Yanzhoufu, dzieląc pomieszczenia z niższym seminarium duchownym. W nocy z 13 na 14 lipca 1948 roku Yanzhoufu zostało obleżone i zajęte przez komunistów. 55 seminarzystów uciekło z miasta i po długim marszu z pierwszej funkcjonującej stacji kolejowej przedostali się pociągiem do Xūzhōw w Jiangsu, gdzie werbiści niedawno otworzyli Prokuraturę Misyjną. Schronienia użyczyli im kanadyjscy jezuita. Po kilku dniach kontynuowali podróż z o. Ernestem Böhm do Szanghaju, gdzie znaleźli miejsce u francuskich jezuitów, w nieużywanych pomieszczeniach dawnego seminarium. Jednak miejsce okazało się niedogodne z braku czystej wody; wielu seminarzystów poważnie zachorowało. Myślano już o przeniesieniu seminarium w inne miejsce. Przyśpieszony wyjazd okazał się opatrnościowy, ponieważ pozwolił im ujść przed naporem komunistów. Następnym miejscem postoju był Lokiahshing w diecezji Funning, w południowochińskiej prowincji Fu-

¹⁸ Zob. „Arnoldus”, nr 3, 1952, s. 67.

¹⁹ T. Shu do Franzy Marii Ledochowskiego, 05.06.1952, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

²⁰ T. Shu do Kongregacji Propaganda Fide, San Vincente 29.09.1954, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

jian, gdzie administratorem został zbiegły przed komunistami biskup z diecezji północnej Thomas Niu, który wcześniej studiował u werbistów. Seminarium funkcjonowało tam przez trzy miesiące – do maja 1949 roku. Dnia 10 kwietnia 1949 biskup Niu udzielił dziesięciu diakonom święceń kapłańskich w miejscowym kościele parafialnym. Jednakże Szanghaj był zagrożony i należało uciekać z Lokiahshing. Dnia 16 maja seminarzyści ostatecznie dopłynęli statkiem do Hongkongu, znajdując schronienie na korytarzu dużego konwentu dominikanów. Z racji przepelnienia miejscowego seminarium podjęto decyzję o wyjeździe na Filipiny, gdzie pracowało wielu werbistów.

W diecezji biskupa Shu – Yanzhoufu liczba misjonarzy zagranicznych zmniejszyła się w ciągu dwóch lat (1952-1954) z 25 do 5. Wzrosła zaś liczba księży rodzimych z 14 do 16, z których czterech było werbistami. Postawa komunistów była nieprzewidywalna i ulegała zmianie. W 1954 roku, w katedrze w Yanzhoufu można było odprawić nabożeństwa, podobnie jak w kościele stacji głównej w Taikia. Na Boże Narodzenie ks. Thomas Chao samotnie wypowiadał ok. 1.000 wiernych. Księża zagraniczni bez zezwolenia nie mogli opuścić miejsca zamieszkania.

3. Zaangażowanie dla misji chińskiej na wygnaniu

Według danych biskupa Shu, liczba Chińczyków na Filipinach liczyła ok. 500.000 z czego ok. 200.000 zamieszkiwała stolicę Manilę. Dane z 1966 roku podają, że na 358.488 Chińczyków – 80.838 było katolikami. Znajdowali się pod opieką duszpasterską 90 księży; wielu z nich pochodziło z Chin²¹. Chińczycy zajmowali ważne miejsce w biznesie i przemyśle. Wyróżniali się inteligencją, pracowitością, duchem inicjatywy oraz skromnym życiem. Pierwsi migranci z Chin – prawie wszyscy z południowej prowincji Fujian – zamieszkali na Filipinach kilka wieków wcześniej i do dziś zachowali swój dialekt Amoy oraz zwyczaje. Pierwszy biskup chiński, Gregory Luo, żyjący w XVII wieku (1616-1691) studiował w Manili, a katolicy chińscy żyjący na Filipinach utrzymywali przyjacielskie kontakty z Chinami. Wielu z nich zostało ochrzczonych przy okazji zawierania małżeństw filipińsko-chińskich.

Przed przybyciem biskupa Shu na Filipiny (1952) w Manili istniały tylko cztery parafie dla Chińczyków na całe Filipiny; pierwsza kierowana przez dominikanów (początki w XVII wieku), pozostałe prowadzone przez jezuitów, sercanów i werbistów. Prezesem naczelnym

²¹ R. Royal, *The Catholic Martyrs of the Twentieth Century*, s. 453.

chińskiej młodzieży katolickiej mianowany został werbista – o. Bernard Doyle. Parafia werbistów pod wezwaniem św. Judy Tadeusza była największą z czterech parafii chińskich w Manili²². W dystrykcie było ok. 28.000 Chińczyków, z których tylko ¼ spełniała praktyki religijne²³.

Również w innych częściach Filipin powstały parafie chińskie. Jedną z nich (byłą parafię werbistowską w Dagupan) prowadzili księża z diecezji Yanzhoufu²⁴. Według statystyki z lipca 1955 roku, na terenie parafii mieszkało ok. 3 tys. Chińczyków, w tym 70 katolików. W parafii Dagupan ochrzczono 100 osób, katechizacją objęto ok. 50 dzieci, a 40 dzieci znajdowało się w katolickim przedszkolu. 5 księży chińskich z seminarium Sant Vincent przebywało w Europie, pomagając w różnych parafiach, chociaż biskup nalegał, by pracowali dla Chin. Z relacji biskupa Shu dowiadujemy się, że wielkim utrapieniem dla misji katolickich byli (mniej liczni) protestanci, którzy wykazywali dużą zdolność pozyskiwania dzieci dla swoich szkół.

3.1. Szkolnictwo

W 1958 roku na Filipinach istniało 130 szkół ludowych dla ludności chińskiej, z których 5 było katolickich. Mając na uwadze apostołstwo wśród Chińczyków, biskup Theodor Shu nosił się z zamiarem utworzenia parafii i założenia szkoły. Przekonał go do tego Eduardo Kang Tan, znaczący Chińczyk z Dagupan. W 1955 roku otwarto oficjalnie parafię św. Teresy, a o. Józef Guo został jej pierwszym duszpasterzem. W 1957 roku otwarto *Chińską Akademię św. Teresy* – dla dzieci od wieku przedszkolnego do pierwszego roku szkoły średniej. Była to jedna z niewielu katolickich szkół prywatnych, które oferowały edukację w obrębie kultury chińskiej. Zgłosiło się do niej 130 kandydatów. Pierwszym dyrektorem szkoły został o. Richard Hartwich wspierany przez 8 nauczycieli. W 1960 roku Zgromadzenie Słowa Bożego przejęło szkołę na własność pod nazwą: *Akademia Słowa Bożego – Divine Word Academy of Dagupan* (DWAD).

²² T. Shu do Mons. Sorley, Rome, 22. 12.1955, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

²³ Zob. „Arnoldus”, nr 1, 1958, s. 33.

²⁴ H. Lorbach, *Mission für Chinesen in Dagupan*, [w:] „Verbum”, nr 1. fasc. 3, 1959, s. 294-300.

3.2. Formacja kapłańska

Po przybyciu na Filipiny w 1948 roku, 35 seminarzystów zamieszkało na starej plebanii Saint Vincente koło Vigan, gdzie po koniecznym remoncie domu otwarto nowe seminarium. W ten sposób uratowali swoje powołanie. Ci, którzy pozostali w Chinach zostali rozproszeni a seminaria rozwiązano. Po trzech latach biskup Shu mógł zobaczyć ponownie swoich seminarzystów; w czerwcu 1952 roku wygłosił dla nich rekolekcje i udzielił pierwszych święceń kapłańskich w miejscowej parafii. Do 1954 roku, 31 studiujących otrzymało święcenia. Niektórzy zostali wysłani na dalszą naukę do Rzymu. Inni pozostali na Filipinach, byli potrzebni w duszpasterstwie wśród chińskich katolików.

3.3. Inne inicjatywy na rzecz misji chińskiej

Misjonarze wydaleny z Chin pozostawali w kontakcie z sobą, a nawet organizowali spotkania, np. pod koniec lipca 1952 roku, 80 z nich spotkało się z biskupami: Buddenbrockiem, Hoowaartsem i Olbertem w Sankt Augustin koło Siegburga²⁵. Tam też odbyło się spotkanie Komisji Roboczej Misjonarzy (1-3 luty 1954), która wypracowała propozycje i uchwały dla przełożonego generalnego w Rzymie w nadziei, że sprawa chińska znajdzie większe wsparcie w Zarządzie Generalnym Zgromadzenia²⁶. Propozycje komisji dotyczyły sześciu zasadniczych kwestii.

Pierwszą z nich stanowiła konieczność tworzenia formacji naukowej misjonarzy. Jako rzecz priorytetową uznano dalsze dokształcanie się misjonarzy wydalonych z Chin, umożliwiając im pogłębianie wiedzy na temat dotychczas stosowanych metod pracy misyjnej w szkolnictwie, w pracy społecznej, gospodarczej i naukowej. Dokształcanie powinno służyć dobremu przygotowaniu misjonarzy do powrotu do pracy misyjnej w Chinach. Studia mogłyby obejmować takie obszary jak: socjologia, biologia, antropologia, dziennikarstwo, prasoznawstwo, rolnictwo, medycyna, języki i nauki ścisłe w perspektywie podjęcia pracy w szkołach średnich i państwowych (po uzyskaniu tytułu magistra, doktora lub innego uznawanego dyplomu)²⁷.

²⁵ Por. „Arnoldus”, nr 8-9, 1952, s. 187.

²⁶ T. Shu, *Komitet Roboczy Misjonarzy Chin SVD do o. Aloisa Große Kappenberga*, St. Augustin, 04.02.1954, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

²⁷ Tamże.

Kolejną kwestią poruszoną przez uchwały komisji były studia misjologiczne. Rosnące znaczenie nowej dyscypliny teologicznej – misjologii – stało się zachętą dla wydalonych z Chin misjonarzy, aby podjąć studia w tym kierunku – z myślą o powrocie do Chin. Stwierdzono, że przyszli misjologowie pomogliby wypracować jednolitą metodę misyjną właściwą dla państwa środka. Wskutek braku metodycznej ewangelizacji w przeszłości, wysiłek wielu misjonarzy poszedł na marne, a obiecujące inicjatywy w zakresie szkolnictwa, kształcenia nauczycieli, katechistów czy katechumenów zakończyły się niepowodzeniem. Jest to tym bardziej naglące, ponieważ misjonarze, którzy powrócą do Chin znajdą tam całkowicie odmienną sytuację. Tylko dobrze przygotowani misjonarze będą w stanie spojrzeć na nową sytuację z dystansu i odpowiednio ją ocenić, aby znaleźć odpowiednie rozwiązania. Na miejsce studiów proponowano Münster, a warunkiem ich podjęcia byłoby 5-letnie doświadczenie pracy misyjnej. Studia takie obejmowałyby 2-letni kurs misjologii, umożliwiający uzyskanie dyplomu. Niektórym należałoby również umożliwić zdobycie doktoratu. Zaproponowano także konkretne nazwiska misjonarzy – kandydatów na studia misjologiczne²⁸. Po ukończeniu studiów mogliby zostać członkami sekcji misjologicznej Instytutu Badań w Tokio, włączając się w inicjatywy na rzecz ewangelizacji Chin. Czasowo mogliby także służyć innym misjom werbistowskim. Po powrocie do Chin powinni jednak pamiętać, że wypracowanie właściwej metody misyjnej dla Chin powinno dokonywać się w duchu otwarcia na współpracę ze wszystkimi misjonarzami, aby jak najlepiej wejść w kontakt z miejscową rzeczywistością i wzajemnie się ubogacić. Trzeba też sięgać do dzieł naukowych dawnych misjonarzy i tam szukać źródeł inspiracji naukowej. Na uwagę zasługują czasopisma lat 30., które publikowały wiele prac misjonarzy.

Trzecim problemem podjętym przez komisję był postulat rozwijania studiów z zakresu katechetyki i liturgiki. Werbiści od zawsze wyróżniali się aktywnością w zakresie katechizacji i apostołatu biblijnego. Dużym uznaniem w całych Chinach cieszyły się szczególnie objaśnienia do katechizmu, autorstwa ojców Freinademetz i Henninghausa. Biskup Henninghaus został przewodniczącym komisji katechetycznej na I Soborze Narodowym w Szanghaju i zredagował jednolity katechizm dla całych Chin. Wiele publikacji na temat katechizacji i wyjaśniania Biblii ukazało się w wydawnictwie św. Pawła w Yanzhoufu.

²⁸ Byli to ojcowie: Johannes Fleckner (1911-2003); Robert Conrady (1909-1991); Mathias Heghmanns (1912-1977); Ernst Böhm (1912-1992); Heinrich Christ (1911-1980); Friedrich Kornfeld (1904-1961); Ernest Vogt (1905-1995); Josef Ulbrich (1912-1996); Wilhelm Bohlen (1911-1983).

Należałoby kontynuować tę chlubną tradycję i dostosować publikacje do zmienionych warunków, gdyż służą głoszeniu Królestwa Bożego. Istnieje duże zapotrzebowanie na książki, które w sposób nowoczesny wyjaśniają naukę katolicką i posłużą pogłębianiu wiedzy religijnej chrześcijan. Przede wszystkim dostosowują nauczanie do nowych wymagań i problemów, jakie ze sobą przyniesie czas postkomunizmu. Potrzeba więc młodszych współpracowników, którzy podjęliby studia katechetyczne i liturgiczne. Powinni jednak dysponować 5-letnim doświadczeniem misyjnym i posiadać umiejętność dopasowania się do warunków chińskich. Ważna będzie współpraca i wymiana myśli z innymi zgromadzeniami, np. jezuitami, którzy otwarli duży Instytut Katechetyczny²⁹. Należy być świadomym różnorodności etnicznej Chin i wiążącym się z tym zróżnicowaniem stosowanych metod misyjnych, np. różnice w pracy jezuitów i werbistów. Zgromadzone doświadczenia powinno zostać wykorzystane przy redagowaniu nowych katechizmów oraz w praktyce misyjnej.

Za istotne uznano również dalszy rozwój działalności wydawniczej. Znaczącą pracę dla Chin wykonywał Instytut Badawczy w Tokio, publikując *Monumenta Serica* i *Folklore Studies*. Liczą się także publikacje dawnej drukarni w Yanzhoufu. Wielkim dokonaniem jest *Słownik chińsko-laciński* (ok. 1.500 stron), który został wydany przez oo. Mittlera i Böhma w Hongkongu. Należałoby stworzyć centrum misyjne, które podjęłoby, we współpracy z Instytutem Badań w Tokio, studia naukowe, katechetyczne i sinologiczne: leksyka, podręczniki, tłumaczenia literatury, konstytucje SVD, historia zgromadzenia. Wiele książek z niemieckiego na chiński przetłumaczył o. Richard Hartwig.

Piątą kwestią poruszoną przez komisję był projekt historii misji werbistów w Chinach. W zwrotnym momencie historii misji w Chinach dotychczasowa praca misyjna została nagle przerwana a misjonarze wydalen. Ta przerwa w pracy nagli do podjęcia refleksji nad dotychczasowym zaangażowaniem misyjnym w Chinach, przede wszystkim z myślą o zachowaniu cennej i żywej spuścizny oraz tradycji misyjnej dla potomnych. Nie można pozwolić, aby uległy zapomnieniu pionierskie inicjatywy misjonarzy, które wyznaczyły kierunki rozwoju misji. Dlatego należałoby w sposób naukowy przebadать wszystkie pieczołowicie zebrane źródła i materiały o historii misji SVD, tradycji misyjnej, metodach misyjnych, postaciach misyjnych i opracować je w postaci monografii i biografii. Praktycznie najlepszym rozwiązaniem byłoby

²⁹ T. Shu, *Komitet Roboczy Misjonarzy Chin SVD do o. Aloisa Große Kappenberga*, St. Augustin, 04.02.1954, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

wyznaczenie misjonarza dla każdego regionu, który w kontakcie z innymi, zwłaszcza starszymi misjonarzami kierowałby tą pracą. Dokładny i naukowy sposób prowadzenia badań oraz jednolite ukierunkowanie pracy można by osiągnąć poprzez 14-dniowe przeszkolenia i konsultacje. W pierwszym etapie należałoby zebrać i przebadać istotny materiał z każdego regionu, również archiwalny, a następnie zachęcić starszych współpracowników do spisania dawnych doświadczeń i wspomnień. Zebrany materiał służyłby przygotowaniu publikacji naukowych. Zaproponowano też misjonarzy z poszczególnych misji chińskich, którzy mogliby podjąć się takiego zadania³⁰.

Wreszcie ostatnia kwestia podniesiona przez komisję to propozycja utworzenia nowego czasopisma „Missionarius Verbi Divini”. Uznano, że należy stworzyć forum, na którym mogliby wypowiadać się misjonarze, publikując ważne dla misji werbistowskich materiały praktyczne w zakresie metodyki misyjnej, liturgii, katechetyki, historii misji, ascezy. Byłoby to tym bardziej potrzebne, że ukazujące się czasopisma: „Arnoldus” i „SVD-Missionsdienst” nie traktują o pracy ściśle misyjnej i jej wieloaspektowej dynamice. Nowe czasopismo o nazwie „Missionarius Verbi Divini” obejmowałoby wszystkie misje werbistów i stanowiłoby dodatek do „Arnoldusa”, wychodząc 2-3 razy do roku. Jako dodatek, byłoby w ten sposób utrzymywane przez całe Zgromadzenie³¹. Na dogodną siedzibę redakcji zaproponowano Sankt Augustin. Zamieszczano by w nim artykuły w języku niemieckim i angielskim.

Zakończenie

Po opuszczeniu Chin, losy misji biskupa Shu związały się z emigracją, przede wszystkim na Filipinach, gdzie spędził 9 lat. Korespondencja biskupa daje nam obraz działań, jakie podejmował z myślą o odrodzeniu upadłej misji chińskiej. W świetle obfitej korespondencji, Theodor Shu ukazuje się jako „dobry pasterz”, zatroskany o los swojej diecezji Yanzhoufu. Podejmował działania wspomagające materialnie misjonarzy pozostałych w Chinach, zabiegał o publikacje i inne pomoce duszpasterskie. Przede wszystkim był w kontakcie z misjonarzami,

³⁰ Zaproponowano misjonarzy: Paul Heier, Gerhard Schmitz, Heinrich Maas (misja Taikia); August Theis, Josef Kauhold, Joseph Wehner, Heinrich Christ (misja Kaomi); August Zmarzły, Anton Pott, Rudolf Pakulla (Południowy Henan); Peter Heier, Exner Max (Północny Henan); Josef Ulbrich, Theodor Roling, Ernst Vogt (misja Wuwei).

³¹ T. Shu, *Komitet Roboczy Misjonarzy Chin SVD do o. Aloisa Große Kappenberga*, St. Augustin, 04.02.1954, [w:] R. Hartwich, *Listy biskupa Shu*, AG SVD.

którzy w niej pracowali. Jak ojciec troszczył się o dobro duchowe misjonarzy. Głosił rekolekcje i prelekcje dla księży, a zwłaszcza dla seminarzystów, którzy po ucieczce z Chin zamieszkali w Saint Vincente na Filipinach. Przede wszystkim był zatroskany o formację alumnów swojego Wyższego Seminarium Duchowego w Saint Vincente. Listy pokazują, że misjonarze żyli nadzieją powrotu do Chin i czynili wysiłki, aby jak najlepiej się do tego przygotować. Dziś w Chinach żyje 12-15 mln katolików, podczas gdy w 1949 roku było ich tylko 3,5 mln. Chiński Kościół, chociaż boryka się z problemami personalnymi i finansowymi, prowadzi intensywną działalność duszpasterską. Na początku lat 80. wypuszczono z więzień biskupów i księży aresztowanych w czasie rewolucji kulturalnej. Mimo zaawansowanego wieku (średnia: 75 lat), zaczęli odbudowywać Kościół. Sytuacja Kościoła w ChRL w 2008 roku przedstawiała się następująco: w 138 diecezjach (w tym 22 „nieaktywne”) pracowało 82 biskupów (49 Kościoła oficjalnego i 33 Kościoła podziemnego) oraz ponad 1.800 kapłanów Kościoła oficjalnego i ponad 1.100 Kościoła podziemnego. W ciągu ostatnich 20 lat wybudowano 5.000 świątyń i kaplic. W 34 oficjalnych seminariach duchownych studiowało 652 kleryków, a w podziemnych – 350³². Dziś największe problemy stwarza brak kadry naukowej, mimo że coraz więcej księży zdobywa stopnie naukowe na uczelniach USA i Europy Zachodniej.

Literatura uzupełniająca

- Bornemann F. (red.), *Historia naszego Zgromadzenia* (wyd. polskie, Feliks Gosieniecki SVD), [w:] *Analecta*, nr 54, t. VI, Pieniężno 1988, s. 216-253.
- Charbonnier J.P., *Christians in China A.D. 600 to 2000*, San Francisco 2007.
- Ducornet É., *La Chiesa e la Cina*, Milano 2008, s. 45-47.
- Fischer H., *Henninghaus August 53 Jahre Missionar und Missionsbischof. Ein Lebensbild*, Steyl-Kaldenkirchen 1940.
- Kuepers J., *Działalność apostolska werbistów w Chinach*, [w:] „Nurt SVD”, nr 2, 1996, s. 17-28.
- Lorbach H., *Mission für Chinesen in Dagupan*, [w:] „Verbum”, fasc. 3, 1959, s. 294-300.
- Meyers J.T., *Enemies without Guns. The Catholic Church in the People's Republic of China*, New York 1991, s. 334.

³² Dane [za:] „Chiny Dzisiaj”, nr 1, 2009, s. 4.

- Rivinius K.J., *Rückblende zu den Anfängen der SVD-Mission in Süd-Shantung. Zur Erinnerung an die beiden ersten Jahrzehnte der Missionstätigkeit in China vor hundert Jahren*, [w:] „Verbum SVD”, fasc. 3, 1982, s. 263-281.
- Royal R., *The Catholic Martyrs of the Twentieth Century. A Comprehensive World History*, New York 2000.
- Rzepkowski H., *Die China-Mission in den Dokumenten der Gesellschaft des Göttlichen Wortes*, [w:] „Verbum SVD”, fasc. 2, 1980, s. 247-251.
- Suo P., *120 Jahre im Reich der Mitte*, [w:] „StMChr”, 2001, s. 63-64, 81-84.

Streszczenie

Artykuł *Losy misji chińskiej biskupa Theodora Shu (1952-1959) w świetle jego korespondencji* prezentuje niezwykle skomplikowaną sytuację misji katolickich w Chinach w początkowym okresie panowania komunizmu. Praca A. Miotka skupia się na ukazaniu posługi misyjnej biskupa Theodora Shu, wikariusza apostolskiego Yanzhoufu w latach 1946-1965, ujętej w szerokim kontekście pracy misyjnej Zgromadzenia Słowa Bożego, ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1952-1959, kiedy to, mimo pobytu na wygnaniu na Filipinach, kontynuował prace na rzecz swojej misji w Chinach.

Zachowana korespondencja świadczy o licznych inicjatywach biskupa Shu podejmowanych w celu podtrzymania misji w Chinach. Do najważniejszych należą między innymi roztoczenie opieki nad studentami seminarium św. Wincenta zbiegłymi z Chin na Filipiny, zbiórka środków finansowych i materialnych, promocja studiów misjologicznych oraz rozliczne publikacje. Działania te miały na celu przygotowanie personelu do ewentualnego powrotu do Chin, w razie zmiany sytuacji politycznej w tym kraju. Nie ulega wątpliwości, iż dalsze badania dotyczące pracy misyjnej Zgromadzenia Słowa Bożego w Chinach mogłyby w znacznym zakresie przyczynić się do poszerzenia naszej wiedzy o katolickich misjach w tym kraju.

Summary

The article “The Vicissitudes of Bishop Theodor Schu’s China Mission (1952-1959) in Light of His Correspondence” provides an insight into the extremely difficult situation of the Catholic missionary activity in China during the rise of communism. The mission work of Theodor Shu, Vicar Apostolic (1936-1946) and Bishop of Yanzhoufu

(1946-1965), is shown in the wider context of the missionary work of the Society of the Divine Word. However, the analysis focuses mainly on the period of the Bishop's exile in the Philippines (1952-1959), where he continued numerous efforts for the China Mission.

The correspondence shows that Bishop Shu took different initiatives for the revival of China Mission. Among his efforts the following stand out: care for the seminarians at the Major Seminary in Saint Vincente, who escaped from China to the Philippines in 1948; collection of financial and material means; promotion of mission studies and publications. All these endeavours aimed to prepare missionary personal and material support for the return of missionaries to China, if the situation would change. Overall, the attitude of Bishop Schu was that of a good Shepherd who offered his own life for his flock. This study demonstrates that further research on the mission work of Divine Word Missionaries in China could significantly enrich the general knowledge about the Catholic Mission in China.